

Samverkan med föräldrar och vårdnadshavare - en teoretisk modell

Imorgon börjar Ervin skolan. Som han har längtat efter det! Det verkar som en bra skola, tänker Ervins förälder. Hoppas att han får många kompisar och att läraren gillar honom. Och att han inte blir besviken. Eller ledsen och ensam, han är ju fortfarande så liten. Nu måste han ju klara sig mer på egen hand. Och min egen skoltid var ju inte så kul, tänk om det blir samma sak för Ervin? Hoppas jag kommer att kunna hjälpa och stötta honom på rätt sätt. Det är ju ett tag sedan man själv gick i skolan, säkert har mycket förändrats. Tänk om jag inte kan leva upp till det som skolan tycker att man ska göra som förälder, man vet ju inte riktigt vad som förväntas? Det verkar ju inte vara någon större ordning i skolan om man får tro nyheterna. Mina brorsbarns skola är nog ett sånt exempel – oordning och oro verkar höra till vardagen där. Så vill man ju verkligen inte att ens barn ska ha det, då får man väl säga ifrån. Skolan känns som en viktig del i att avgöra Ervins framtid, både när det gäller kunskap och sociala kontakter, det är värt att kämpa för.

Förutsättningarna för samverkan

I Sverige går över en miljon elever i skolan. Varje år börjar över 100 000 barn årskurs 1. En stor del av Sveriges befolkning har på olika sätt anknytning till skolan – som föräldrar, vårdnadshavare, mor- och farföräldrar, syskon, släktingar, vänner och grannar. Här finns en stor grupp personer som kan stödja skolans arbete med elevernas lärande. Samtidigt har de insyn i skolans arbete och kan granska och kanske kritisera. Precis som vårdnadshavarens reflektioner i den inledande berättelsen om Ervin visar träder barnet in i ett större sammanhang när det börjar skolan, en kontext som vårdnadshavaren inte längre kan påverka på samma sätt som tidigare. Barnet skaffar sig en egen sfär som vårdnadshavaren inte helt har tillträde till och där vårdnadshavaren också kan komma att uppleva sig granskad av skolan.

Vårdnadshavares inflytande och delaktighet i skolan är en relativt ung företeelse. Många av de idag verksamma systemen för samverkan byggdes upp under tiden efter 1970. Därefter har vårdnadshavarnas möjlighet till inflytande och deltagande succesivt ökat. I flera andra länder sker samverkan mellan hem och skola under andra villkor än i Sverige. I många länder närvarar eleven exempelvis inte vid motsvarigheten till utvecklingssamtal och samtalen är generellt kortare än de svenska (Hackmann, m.fl., 1998; MacLure & Walker, 2000).

Det är idag, enligt svensk skollag, skolans uppdrag att fortlöpande informera vårdnadshavaren om elevens utveckling (*Skollagen*, 3 kap 4 §). Samverkan med hemmet ska bland annat ske genom återkommande utvecklingssamtal och vid utredning och åtgärder i samband med ordningsfrågor samt vid upprättande av åtgärdsprogram (ibid. 5 kap 11–16, 23 §; 3 kap 9 §). Vårdnadshavaren ska också erbjudas möjlighet till samråd och inflytande över utbildningen samt deltagande i skolans kvalitetsarbete (ibid. 4 kap 4, 12, 13 §). Föräldrar och vårdnadshavare kan också anmäla skolor till Skolinspektionen om man anser att den inte fullgjort sina skyldigheter.

Många nya lärare upplever en osäkerhet i mötet med vårdnadshavare (Erikson, 2009). I flera skolor tycks det saknas gemensamma och uttalade förhållningssätt som hjälper lärare att möta föräldrar på ett samstämmigt sätt (Dahlstedt & Hertzberg, 2011). Skolans personal tenderar också att ge vårdnadshavare olika grad av inflytande beroende på om de ses som resursstarka eller resurssvaga (Dahlstedt, 2018). Med tanke på att många former för samverkan, såsom föräldramöten och föräldrassamtal, byggdes upp för närmare 50 år sedan kan skolan behöva se över om de nuvarande mötesformerna svarar mot de behov som dagens generation vårdnadshavare har. Det finns också anledning för skolan att se över att alla vårdnadshavare får möjlighet att delta och känna sig välkomna i skolan om skolan ska fylla sitt kompensatoriska uppdrag att ge alla elever samma möjligheter att utvecklas och lära sig.

Samverkan som utvecklingsekologi

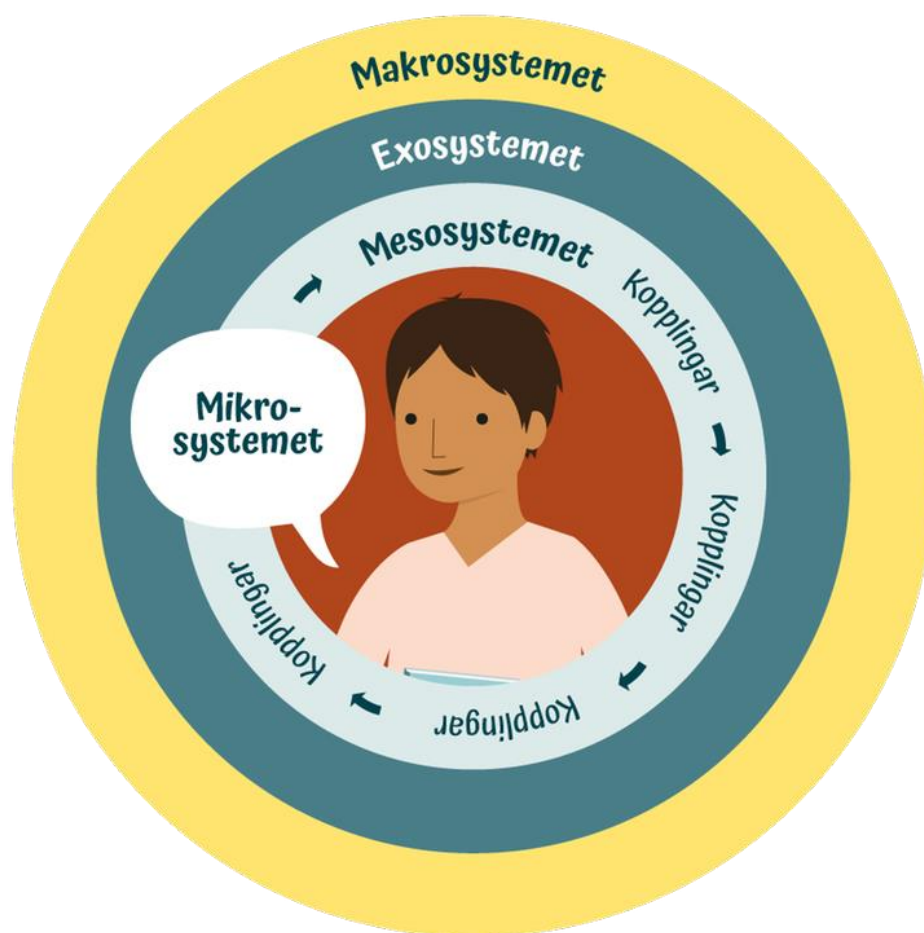
Elevens lärande underlättas om vårdnadshavarens och skolans metoder är samstämmiga (Skolverket, 2014). Ett sätt att reflektera över värdet av samverkan mellan skola och hem kan vara att utgå från Bronfenbrenners (1979) teori om utvecklingsekologi. Enligt Bronfenbrenner kommer individens utveckling att vara beroende av dess omgivning, både av det som sker inom ramen för undervisning och uppfostran, men även av rådande föreställningar och det som händer i samhället. I ekologin identifieras fyra system som interagerar med individen och som påverkar dess utveckling. Här redogör jag för Bronfenbrenners system och ger några egna exempel på vad samspelet kan innebära:

- **Mikrosystemet** är det system som befinner sig allra närmast eleven och som direkt påverkar elevens utveckling, som exempelvis familjen, skolan, fritidshemmet, släktingar och kamrater. Hit kan också individens biologiska förutsättningar räknas. Här handlar samspelet i skolan om det som sker mellan elever och mellan elev och lärare.
- **Mesosystemet** är kopplingen mellan de olika mikrosystemen, till exempel kontakter mellan hem och skola, vårdnadshavarens relation till barnets kamrater, relationen till andra vårdnadshavare, eller relationerna mellan lärare.
- **Exosystemet** omfattar miljöer som eleven ofta inte har direkt kontakt med men som trots det direkt kan påverka dess utveckling. En konflikt på

vårdnadshavarens arbetsplats kan exempelvis påverka eleven, likaså insatser som genomförs av socialförvaltningen eller beslut som fattas på skolan och som ger upphov till förändringar som påverkar undervisningen. Lärarnas dialog om eleverna och deras vårdnadshavare i personalrummet kan också stödja eller motverka elevernas möjlighet till utveckling.

- **Makrosystemet** är de kulturer och ideologier som finns i det samhälle som eleven växer upp i. Samhällets grad av industrialisering, demokrati, fattigdom, etnicitet, socioekonomiska status och kulturella uppfattningar kommer att påverka elevens utveckling.

Bronfenbrenners utvecklingsekologiska system kan beskrivas med följande grafiska bild:

Figur 1. Bronfenbrenners (1979) ekologiska utvecklingssystem. Bild: Ann S. Pihlgren.

Varje system ger upphov till roller, normer och regler som påverkar elevens utveckling. Systemen interagerar med varandra i komplexa mönster som på olika sätt kan påverka elevens utveckling. Eftersom systemen utvecklas över tid kommer individen att växa upp inom ett unikt sammanhang, jämfört med exempelvis vad vårdnadshavare eller läraren upplevde under sin barndom. Det sker alltså också en utveckling över tid. Till de fyra beskrivna systemen

tillkommer därför ett femte, **kronosystemet** (Bronfenbrenner, 1979), som snarare beskriver de förändringar som sker under livstiden.

Bronfenbrenners teorier är mer komplexa än vad som här anges men kan i den här enklare formen ändå användas i skolans reflektion över hur samverkan mellan systemen kan ske på ett sätt som utvecklar eleven snarare än hindrar utvecklingen. Ju yngre eleven är, desto viktigare är det att mikrosystemen liknar varandra vad gäller roller, normer och regler och att de kopplingar och samverkanssystem som finns inom mesosystemet är starka och positiva. När barnet växer och utvecklas kommer det att kunna hantera och till och med dra nytta av att det finns olikheter mellan de olika systemen, i synnerhet om mesosystemets kontaktytor fungerar. Det innebär att konstruktiva konflikter också kan ses som motorer i utvecklingen.

Konstruktiva konflikter leder till utveckling

Ingressens förälder tar upp några områden som skulle kunna vara källor till konflikter: Ervins förhoppningar och mötet med skolans verklighet, skolans förväntningar på föräldern, föräldrarnas förhoppningar och egna krav på deltagande, föräldrarnas egna erfarenheter av skolan och föräldrarnas syn på nutidens skola som kanske präglats av massmedia eller vänner och bekanta. Konflikter kan uppstå som en konsekvens av det som sker i alla de system som definieras i ekologin. Det faktiska mötet med skolan och lärarna kommer att avgöra föräldrarnas fortsatta vilja att delta och samverka.

Konflikthantering är en del av skolverksamhetens vardag. Konflikter är vare sig konstruktiva eller destruktiva till sin natur, de är snarare neutrala (Hakvoort & Friberg, 2017). De öppnar en möjlighet till förändring och perspektivskifte, bland annat genom att de inblandade kan lära mer om sig själva och andra. Konflikterna blir skadliga först när de hanteras destruktivt. Det optimala tillståndet är alltså inte självklart harmoni och avsaknad av konflikt, varken för elever, lärare, vårdnadshavare eller andra i skolverksamheten. Ett förebyggande arbete är viktigt för att skolverksamheten ska kunna fungera och för att elever ska kunna känna sig trygga nog att utmanas till lärande men alla konflikter kanske inte kan eller ens bör byggas bort om de kan ge upphov till lärtillfällen för elever eller lärare. Istället bör strävan vara att hantera konflikter så att de leder till lärande (Pihlgren, 2019).

Enligt Bronfenbrenner (1979) kan förändringar i ett system påverka andra delar, såväl positivt som negativt. Det är ett *systemiskt perspektiv* där förändringar och konflikter ses som något som uppstår i ett visst sammanhang, snarare än som resultat av individers agerande eller preferenser, ett *individualpsykologiskt perspektiv* (Skolverket, 2011). I det individualpsykologiska perspektivet definieras individer som olika mycket konfliktbenägna, exempelvis som översittare och hackkycklingar. Man ser konfliktbenägenhet som personlighetsdrag hos individen eller som att beteendet är inlärt – familjen ses som dysfunktionell, anses inte sätta gränser eller anses använda alltför hårdhänta uppfostringsmetoder.

I det systemiska perspektivet ses däremot konflikter som ett socialt fenomen som förändras över tid och tar sig olika uttryck i olika sammanhang. Konflikter blir då inte en fråga om enbart de inblandade, utan om hela systemet (Öquist, 2008). Det innebär att också skolans roll som institution och struktur bidrar till vilka konflikter som uppstår, både genom hur man benämner det som händer och genom hur man agerar (Hägglund, 1996). Skolan och läraren kan genom att styra kontexten och sitt sätt att agera påverka vilka konflikter som uppstår och det synsätt som läraren och skolan anammade kommer att styra hur konflikter hanteras och vilka resultat konflikthanteringen får.

Hakvoort (2019) menar att verksamheten genom att arbeta förebyggande kan förbereda för att underlätta för en konstruktiv konflikthantering. Det innebär att skolan behöver lägga vikt vid gemensamma förhållningssätt, gemensamma samverkanssystem och öppna kommunikationskanaler för att bjuda in till delaktighet. Skolpersonalen behöver också få redskap att hantera de konflikter som uppstår och förhindra att de blir destruktiva. Därutöver behöver skolan också medel att hantera de destruktiva konflikter och kränkningar som trots allt kan uppstå. Ett sätt att analysera och lära av konflikter kan vara att sätta sig in i hur konfliktens olika parter agerar utifrån sin position i utvecklingsekologin. En sådan analys öppnar upp för fler och nya frågor som kan ge mer information om hur man ska gå vidare. I analysarbetet av en uppkommen konfliktsituation kan skolan ställa sig följande frågor:

- Hur ser mikro-, meso-, exo- och makromiljöerna ut runt eleven?
- Hur väl fungerar kopplingarna i mesosystem som ska förbinda elevens mikromiljöer, exempelvis skolan, gänget, internet, hemmet och organiserade fritidsaktiviteter?
- Vem har eleven och vårdnadshavaren förtroende för (och i vilket system finns hen)?

De möjliga konfliktytor som den inledande berättelsens förälder reflekterar över rör sig i alla Bronfenbrenners system. En medvetenhet hos skolan om de olika systemen som omger eleven kan således leda till bättre analyser och i förlängningen till en fungerande samverkan, där konflikter kan användas för att utveckla skolans system.

Diskussionsfrågor

- I den inledande texten reflekterar Ervins förälder över Ervins möte med skolan. I vilka av Bronfenbrenners system skulle ni placera de olika reflektionerna? Vilka skulle skolan kunna möta med information och samtal och vilka är svårare att möta?
- I vilka av Bronfenbrenners system uppstår de flesta konflikterna på vår skola?

Referenser

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Dahlstedt, M. (2018). Föräldrasamverkan i utanförskapets Sverige. I: Pihlgren, A. S. (red.) *Föräldrasamverkan – att bygga tillit*. Lund: Studentlitteratur, s. 97–118.
- Dahlstedt, M. & Hertzberg, F. (2011). *Skola i samverkan*. Malmö: Gleerups.
- Erikson, L. (2009). *Lärares kontakter och samverkan med föräldrar*. Rapporter i pedagogik 14, Örebro universitet.
- Hackmann, D., J. Kenworthy, J. & Nibbelink, S. (1998). Student empowerment through student-led conferences. *Middle School Journal* 30: s. 35–39.
- Hakvoort, I. (2019). Att begreppsliggöra konflikt och konflikthantering i skolan. I: Pihlgren, A. S. (red.) *Skolans konflikter – vad varje lärare bör veta*. Lund: Studentlitteratur, s. 35–52.
- Hakvoort, I. & Friberg, B. (2017). *Konflikthantering i professionellt lärarskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Hattie, J. (2014). *Synligt lärande: en syntes av mer än 800 metaanalyser av vad som påverkar elevers skolresultat*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Hägglund, S. (1996). *Perspektiv på mobbning*. Göteborg: Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Jeynes, W. (2012). A meta-analysis of the efficacy of different types of parental involvement programs for urban students. *Urban Education* 47 (4), s. 706–742.
- MacLure, M. & Walker, B. M. (2000). Disenchanted evenings: The social organization of talk in parent-teacher consultations in UK secondary schools. *British Journal of Sociology of Education* 21 (1), s. 5–25.
- Mitchell, D. (2016). *Inkludering i skolan. Undervisningsstrategier som fungerar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Pihlgren, A. S. (2019). Dialog med elever. I: Pihlgren, A. S. (red.) *Skolans konflikter – vad varje lärare bör veta*. Lund: Studentlitteratur, s. 93–120.
- Skollagen SFS 2010:800*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning*, rapport 353, 2011, Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2014). *Skolan och hemmet – exempel och forskning om lärares samarbete med elevernas vårdnadshavare*. Stockholm: Fritzes.
- Öquist, O. (2008). *Systemteori i praktiken. Konsten att lösa problem och nå resultat*. Stockholm: Gothia förlag.